

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р **Наталия Иванова Витанова** на дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен „доктор” в област на висше образование **1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика** разработен от **МАРИАНА ИВАНОВА МИНЧЕВА-РИЗОВА** на тема: **„МОДЕЛИ ЗА СЕКСУАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ НА УЧЕНИЦИТЕ (VI – VII КЛАС)”** с научен ръководител проф. д-р **Иван Петков Иванов**

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИЯТА.

Дисертационният труд е представен от общо 305 страници текст, от които основен текст – 294 страници. В структурно отношение той се състои от увод, три глави, заключение, литература. Приложенията се представени отделно от дисертацията.

В първа глава са описани общите въпроси свързани с полът и сексуалността в рефлексивността на човека. Направен е исторически преглед по тематиката и са разкрити философските измерения на „мъжкото” и „женското”. Визирани са основните акценти свързани с пола като биологичен, социо-културен и субективно-личностен феномен.

Втора глава е свързана с въпросите на пола в контекста на образованието като са разкрити тенденциите, основните подходи и проблемите както по света, така и в българската училищна теория и практика. Анализирани е нормативната уредба за сексуално образование в българското училище и са представени ограниченията на различните подходи за конструиране на програми за сексуално образование.

Трета глава се отнася до дизайна на емперичното изследване. В нея са описани инструментариума на изследването, анализирани са резултатите от емпиричното изследване и е представен авторски модел за сексуално образование на учениците от VI-VII клас (Програма за развитие на умения за междуполово разбиране).

АКТУАЛНОСТ И ЗНАЧИМОСТ НА ПРОБЛЕМАТИКАТА.

Разглежданата проблематика е актуална и значима, защото е свързана с възпитанието на подрастващото поколение. През последните двайсет и пет години възпитанието и психологическата подкрепа са „*набутани в ъгъла*” и никой не се интересува от тях. Половата идентичност е първичният компонент на Аз-концепцията, нейната значимост се запазва през целия живот. Човек изгражда емоционално-оценъчното си отношение през призмата на половия си идентитет. Неговото половоролево самоосъзнаване и изграждането на холистично възприятие детерминират и благоприятстват активността и увереността в собствените възможности и стремежи за реализация на вътрешноличностния потенциал. Формирането на половата идентичност на личността е сложен, многодименсионален и противоречив процес. Сексуалното образование е един от основните фактори, детерминиращи половата идентификация на индивида. Въпросите за пола и секса все още са табу за нашето общество, респективно за училището и семейството. Училищната практика има нужда от адекватни модели за сексуално образование на подрастващото поколение.

НАУЧНА ОСВЕДОМЕНОСТ НА ДОКТОРАНТА.

Авторът познава много добре литературата по темата на дисертацията. Теоретичните разсъждения на Мариана Ризова са следствие от задълбоченото проучване на 194 източника, от които 176 са на хартиен носител и 18 на електронен. Тази представителна научна джастификация на текста, убедително печели доверието на такъв род информация и подкрепя заключенията в дисертацията.

КОНЦЕПТУАЛНОСТ, ДОКАЗАТЕЛСТВЕНОСТ И ПРАКТИЧЕСКА ЗНАЧИМОСТ НА РАЗРАБОТКАТА

Дисертационният труд представлява завършена авторска концепция, в която са визиран и нови аспекти по разглежданата проблематиката. В него авторската позиция е открито заявена и аргументирана. Аргументацията е подкрепена и с множество приложения.

В основната теза на автора се забелязват следните акценти:

- цивилизационното развитие на отношението към пола е еволюция на самия пол (следователно – и на човека);
- половото разделение е природното условие, еволюционното основание и метафизично подсказване на възможността за диалог и единение; мъжкото и женското са зададени да съществуват като начала на духовното, а разкриването на пола като цялостно проявление на духовното отвежда към идеята за разбирането на другия;
- подходите за конструиране на съдържанието на сексуалното образование показва, че те закономерно следват познавателните, социални и културни ограничения в отношението към пола и сексуалността; училището предпочита на своя територия да прилага избирателно ограничен брой подходи при конструиране на съдържанието на сексуалното образование, а не рядко - и само един;
- възприемането на пола и сексуалността като атрибути на интегритета на човека, посредством които се осъществява неговата индивидуална, социална и културна идентификация, дава основание сексуалното образование да се разглежда като интегрално средство за пълноценно психо-сексуално развитие на личността.

Практическата значимост на разработката е голяма. Училищната практика е тясно свързана с тази проблематика. Разработеният практико-приложен модел е примерна технология за развитие на уменията на учениците за междуполово разбиранелство с цел удовлетворяване на актуални потребности, свързани с тяхното психо-сексуално и полово-ролево развитие.

ОБЕКТ, ПРЕДМЕТ, ЦЕЛИ, ЗАДАЧИ, МЕТОДИ И ХИПОТЕЗИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО.

- В увода обектът и предметът на изследването са точно формулирани. Те съответстват на темата на изследването.
- Целите и задачите на изследването са адекватни.
- Използвани са разнообразни и подходящи методи на изследване.
- Хипотезата е реалистична и може да бъде проверена с помощта на инструментариума предложен в дисертацията.

ДИЗАЙН НА ИЗСЛЕДВАНЕТО.

Проведено е експериментално изследване свързано с установяване на възможностите за развитие на умения за междуполово разбирателство на учениците от VI-VII клас чрез специално разработен модел (програма) за сексуално образование. Изследването е диференцирано на четири етапа. Разработени са съответните критерии и показатели. Експерименталното изследване е проведено с контролна и експериментална група. В него участват 102 ученици на възраст 12 - 14 години (VI – VII клас) от СОУ „Гео Милев” и ОУ „Антон Страшимиров” в гр. Варна. Експерименталната група обхваща общо 48 лица, а контролната 54 ученици от същите две училища, като характеристиките на двете групи са подобни.

За провеждане на емпиричното изследване са използвани адекватни методи. Много прецизно са описани уменията, които се изследват, както и какво точно се измерва. Резултатите са визуализирани с помощта на схеми и диаграми. Данните от емпиричното изследване са представени коректно. По отношение на изводите – съдържателно са верни и произтичат от резултатите на изследването, не са тривиални и банални. Предложен е нов (отворен) теоретико-практически модел за развитие на умения за междуполово разбирателство, които е авторска разработка и може да се верифицира в практиката.

ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.

В теоретичен план полът е изяснен като феномен в няколко дименсии, дефинирани са конкретни умения за междуполово разбирателство, анализирани са образователните програми свързани със сексуалното образование на подрастващото поколение. Като приносни моменти в дисертационния труд на Мариана Минчева-Ризова може да се приеме и разработеният от нея модел (програма) за развитие на умения за междуполово разбирателство. Той имат предимно практико-приложен характер и е ценен за училищната теория и практика. Учебното помагало „Развитие на умения за междуполово разбирателство” също може да се приеме като принос на докторанта.

ПРЕЦЕНКА ЗА НАУЧНИТЕ ПРИНОСИ.

Научната самооценка за приносите отразява адекватно постиженията.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД И АВТОРЕФЕРАТ.

Публикациите на докторанта надхвърлят изискванията за брой и представителност. Списъкът включва 8 публикации. Във връзка с темата на дисертационния труд са публикувани 1 учебно помагало (методическо ръководство) 6 доклада в научни сборници и 1 статия в списание Педагогика. Всички те са лично дело на докторанта.

Авторефератът съответства на представения дисертационен текст и презентира изчерпателно, достатъчно пълно, по коректен и обобщен начин труда на докторанта.

БЕЛЕЖКИ И ВЪПРОСИ ПО ДИСЕРТАЦИЯТА.

- Представеният дисертационен труд надхвърля значително обема за такъв вид научно изследване. Приемам това като позитив, тъй като, ако бъде съкратена някоя от частите ще се наруши логиката и балансът между тях.
- Дисертацията е много добре балансирана по отношение на теоретичната и експерименталната част.

